

Csak olvasótermi
használatra!

PA
1332

HETYEI

HETYEY SÁMUEL

PÉCSI MEGYÉS PÜSPÖK

1845—1903.

PÉCSETT,
LYC. NYOMDA (MADARASZ BÉLA)
1903.

HETYEI

HETHEY SÁMUEL

PÉCSI MEGYÉS PÜSPÖK

1845—1903.

37677

PÉCSETT,
LYC. NYOMDA (MADARASZ BÉLA)
1903.

Az én nagy hálám és az én nagy
kegyeletem jeléül.

Pécsett, 1903. szeptember 3-án

Komócsy István.

Ex libris
Prof. Csekey

Hetyey Sámuel †

1845. szept. 13. — 1903. szept. 1.

Krónikát szeretnék írni a halott felett, miben élet vagyon. El sem hantolt sirdombja felé sirirásul kronikáját Hetyey Sámueľnak a pécsi püspöknek, a ki született Kemenecsalján Hetyén, tanult Szombathelyen, tanított Nagyszombatban, nevelt Esztergomban, lelkeket vezetett Bécsben, egy nagy egyházmegyét kormányzott a primási palotából, hat évig pásztoroskodott egy szép szabad királyi városban négy megyére kiterjedő püspöki megye felett, meghalt Karlsbadban rák bajban.

Szűk szavu krónikás irás. Ha már irás kell róla ez lenne leginkább az ő kedve szerint, mert a maga hatáskörében tenni, sőt alkotni szeretett minden állásában, de addig míg oda nem jutott a honnét most olyan igen hamar távozott, alig tudott valamit róla a nagyvilág. Ismeretlen volt azelőtt és most sem tudta az ország világ, hogy *ki volt*. A mint a betegsége olyan volt az élete: *elrejtett, gyors, erős*. S ezt szerette Hetyey.

Kevéssel ezelőtt alig volt v a l a m i csak v a l a k i.

Hozzászoktunk, hogy püspökségeinket egy nagy, vagy legalább rikitó szabásu,

politikai pálya, egy kultuszminiszteri osztályfőnökség, egyetemi tanárságában eltöltött évek, nem egyszer családi összeköttetések jutalmául tekintsük. Igaz kerültek ki ezekből is Szepessyek, Simcrok, Haynaldok, Schlauchok és Majláthok, diszei és erősségei a magyar egyháznak.

Ez a mi Hetyeink más szabásu ember volt míg pecsi püspök nem lett. És azután is a régi maradt. Nem volt a közélet, annál kevésbé a politika, sőt még előkelő jóbarátjaié sem volt első sorban — hanem mindig és mindenütt a kötelességé. És ezt végezte a maga fejével, kezével, eszével és akaratából. Az egyik nagy volt, a másik meg igen nagy, emelt és zuzott hatáskörében és mindennek előtt kordában tartotta önmagát. Akart olyan erővel és hajthatatlansággal, hogy ez az erő karakterisztikonjává vállalt.

A pálya kezdete.

Lekarajozta az új idők vasfoga a régi Hetyei-dominium nagyobbik felét. A püspök atyjának, Hetyey Józsefnek, a hetyei possessoratus tekintélyes tagjának, alig került belőle valami. Hát ő sem hagyhatott a gyerekeire mást mint nemesi ősi címert, jó nevelést és magyar öntudatot. A birtok maradványa — de hogy lett volna eieg. Pálya

kellett a gyerekeknek. Kinek-kinek hajlandósága szerint.

Az apjuk szabad pálya választást engedett gyermekeinek. A Samu nem nyilatkozott, csak tanult. Tanult erősen. Egészen a hatodik gimnázialis osztályig első emnens volt. De akkor Szombathelyen egy zsidó gyerek melléje került. Kitűnő esz, vas szorgalom; Hetey két évig nem birt vele. Nem tágított s a nyolcadikban legyőzte.

Utánna eljött a pályaválasztás ideje. Ez volt 1866-ban, huszonegy éves korában. Be ment az atyjához, előmutatta a kitűnő érettségi bizonyítványát és megmondta:

— Atyám! pap leszek.

És az lett, mert a családnak nem volt kifogása ellene; az lett, mert akart azzá lenni. És ha egyáltalában akart, csak jó pap akart lenni és a mit Hetey saját személyére nézve akart, azt keresztül is vitte. Lett belőle pap az Isten szive és az egyház szándéka szerint.

Scitovszky hercegérsek, valamikor püspök elődje, vette fel az esztergomi szeminárium növendékei közé. Itt folytatta azt a mit Szombathelyen elkezdett: a tanulást. A fejlődő ifjuban természetesen jobban megnyilatkozott ítélőképessége és kitűnt még valami: *fellétlen fegyelem szeretele és*

erősen elő *hitének buzgósága*. Ez a kettő nemcsak elöljáróinak figyelmét vonta reá, hanem kispapársai előtt is bizonyos kollegiális tekintélyt biztosított neki.

Ugy járt közöttük a kis ember mintha egy fejjel nagyobb lett volna valamennyinél. Szeretett kollegáinak nem vivotta ki, de becsületesük, magának pedig az érvényesülest igen. S önmagához hű maradt mint tanár és praefektus is. Spirituális korában különösen lefelé sokat engedett ridegségéből. Hivatalaiban mindenkivel jö volt, jobban kevesekkel, bensőbben senkivel. Sétálni világeletemben legjobban szeretett magányosan.

Szellemes, könyved tudott lenni, meleg csak elvétve. Legfeljebb spirituális korában s néha püspöksége alatt — *elvből*. Elég fegyelmezett volt arra, hogy meg tudja tenni. Ha természeti hajlandóságának engedett, gyorsan fölhevült.

Szigorúsága és hevéssége ilyenkor fájó és sujtó sértéssé fajult. Egyébként fegyelmezett jellem volt. Erős mindig—gyenge sohasem.

Előmenetele.

Kitünően érvényesült, mint primási irodaigazgató, a hová Vaszary hercegprimás keresve sem találhatott megfelelőbb erőt.

Az erkölcsi hozzá férhetetlenség, a gyors és gyakorlati felfogás és az erős kéz, a melylyel ügyeket és személyeket kezelt kellettek akkor az esztergomi megye élére. A mit árthatott volna neki testi kicsisége, megszerezte erkölcsi nagysága.

Mondják, Ő Felsége a király Fraknoit nemcsak azért kifogásolta a pécsi püspöki székre, mert zsidó származásu, hanem mert igen kicsiny termetű is. A király pedig tudvalévőleg kedveli a magas termetű embereket. A szatmári püspök nagy szál ember s ennek köszönheti püspökségét. Ezáltal szurt szemet legelsőbbben is a Felségek, mikor mint a boldogult Simor hercegprimás oldalkanonokja az esztergom érseki kincstár drágaságait mutogatta.

Több kombináció után, melyekben legutóbb Jánosi Gusztáv veszprémi kanonok volt legerősebb riválisa, Hetey személyében egyeztek meg. A Felség szokásosan megkérdezte a nála hodolatát tevő Vaszaryt :

— Ismeri Eminenciád ?

— Ismerem Felség, hiszen kancelláriám igazgatója.

— Nos mondja akkor nekem, mekkora ? Megüti a mértéket ?

— Megüti, Felséges Uram !

No ami a magaságot illeti akkor nem

szabad Meszlényi püspök mértékét vennünk irányadóul. A középezt is alig üti meg — de ha az embert nem öllel mérjük, jóval felül állt a közepesen.

Most jöjjön a kronika : Ez a Hetyey Sámuel, a ki 1845-ben Hetyen Vas megyében régi magyar nemesi családból származott, a miért diákságában élvezhette is a Vasvármegye nemesi pészterá által kezelt Hem-féle ösztöndíjat, meg egy másikat, a ki később kis pap lett és a kit 1870-ben pappá szenteltek, a következő állomásokon volt :

Somorján meg Esztergom-belvárosban káplán. De nem sok ideig, mivelhogy 1871-ben Nagyszombatba küldte egyházmegyei hatósága tanárnak s egyszersmind konviktus prefektusnak. Tanított itt hittant, latint, számtant, fizikát. Aztán kiönnén az intézetből tanári állásának megtartásával nevelője lett a gróf Pálffyak majoreskójának, a János grófnak. 1875-ben az esztergomi papneveldebe ment át saját kérelmére prefektusnak és lyceumi tanárnak. Itt meg a filosofiát és a történelmet tanította egész 1885-ig, mikor is a kispapok magánoktatása megszűnt s azok a bencések nyilvános gimnáziumába küldettek. Símor primás feltűnően szerette a szókimondó, szellemes és

szigoru életü tanárt. Elküldötte a bécsi Pázmáneumba lelkiigazgatónak. Utódja Vaszary 1893-ban megint visszahozta Esztergomba, de nem a szemináriumba, hanem a primási udvarba irodaigazgatónak, a mi azt jelenti, hogy hatásköre egy száztagu intézet szük levegőjéből az ország első egyházmegyéje kormányzására tagult. Mint ilyen gyorsan emelkedett. 1894-ben kanonok, 1895-ben címzetes apát, 1897-ben püspök lett.

Jellemzése.

Ez tehát a krónikája életének, de tudvalevőleg a krónika olyan mint az alakról vett gipsz lázva, a miben megvannak a a fő vonások, de nincs benne velő, élet, okosság, jellem — csak nagy-nagy üresség. Na hát ez Hetyeinek nem elég mert, a pecsi püspök épen nem volt üres ember. Szelleme határozottan sokoldalú, szive tele érzéssel, élete tettel, jelleme jellegzetes vonásokkal. A hol csak megfordult abba keretbe a maga életét lehelte belé.

Az esztergomiak eleinte nem sokra becsültek a „kis kaplan“-t. De mikor halották annak a kis embernek a „nagy szavát“, látták azokat a tüztől szikrázó szemeket meg jött a becsület. Az esze nagyobb

volt tanultságánál és tüze az eszével arányos. A becsület nőttön nőtt.

De mivel az ilyen becsület nemcsak lefelé, hanem fölfelé is hat, elvitték hitszónoknak a nagyszombati konviktusba. Hadd edze acellá az ifjúságot. Azt írják ennét még most is emlékeznek egyik másik beszédjére. Később tanár lett.

Mint tanárt szerette az ifjúság, pedig szigorú és pontos volt, úgy annyira hogy „Generalis papnak“ vagy „Regement-s Páter“-nak hívták. Azt mondja egy volt konvikтусi tanítványa, hogy már akkor püspököt sejtettek benne. A gyermekek megfigyelése sokszor igen éles — következtetése merész — de ezáltal találó volt. — Ugyanakkor egyik tanártársát „Emberfaló“-nak, a másikat meg „Jezsuita Páter“-nak mondták. Jellemző, különösen ha meggondoljuk, hogy Hetyey maga is szigorú fegyelmező és megközelíthetetlen magánéletű volt. Az iskolai rendet vasszigorral megkövetelte, de percnyi pontossággal megtartotta saját személyére nézve is. Fellépése már akkor komoly, talán komolyabb volt mint később, tanítványai előtt ugyszólván sohasem mosolygott. Arcának későbbi vonásai akkor soványak, erősen markirtak voltak.

Előadásai átgondoltak s világosak vol-

tak. Nagyszombatban a számtannal meg a fizikával vesződött, elemében azonban csak az esztergomi magán studiumban jutott. Itt a történelem és a filozofia tanára volt. Mondják, hogy a pszichológiát már akkor fiziologiai alapon fejtegette. Történelmi előadásairól lelkesedéssel emlékeznek tanítványai. Alapossággal, tüzzel, hazafiassággal voltak tele. Oly gondosan készült rajuk, hogy bátran az egyetemen adhatott volna elő. Lelkét vitte belejük. Ugy beszélt mint predikált.

Egyik kezével marokra fogta zsebkenőjét s mindkét karjával gesztikulált. Ezek az inkább szögben végzett, hirtelen megszakított gesztusok, mozdulatainak idegshatározottsággal történő megszakításai később is sajátos erőt kölcsönöztek beszédjének, ellenben összevont szemeknek szurós tekintete, öblös, parancsolólag artikulált hanghordozása s kitöréseinél merészen hátravágó fejetartása: a szószéken sokaknak még püspök korában is visszatszett.

Tüz, értelem, élénkség mindig volt szavában. Esztergomi tanár korában a forradalomról beszélt. Kedélyének mélysége és szellemének sokoldalúsága érzékenyítették világforgató nagy eszmék iránt is —

s az 1798-iki francia forradalomban sok az igaz eszme. Lángolt. Oly élénkséggel beszélt, hogy a kispapokon kitört a forradalmi láz. Éljeneztek. Hetey kénytelen volt rövidebbre és szárazabbra fogni előadásait, melyeket néha hetekig nem szakított meg feleltetésekkel. Helyre állt a béke

Hazafisága is ragyogott előadásaiban. Mintha Thaly Kálmán nemzeti érzése szorult volna bele, úgy beszélt a Rákóczi harcokról. Nemzeti egységünk kiépítőjéül az iskolát tekintette, melynek nyelvében is magyarnak kell lennie. Az ő érdeme, hogy az esztergomi szemináriumban megszűnt a tót irodalmi iskola. Küzdött elle e mint tanár s előljáró.

Ismeretes, hogy *magyarágát álhozta püspöki katedrájára is*. Harcosa a magyarosításnak minden terén. Tapasztalták a tolnai svábok. A hol csak valamelyest tudott a község magyarul bérnabeszédeit — a kerek egész, formás rövid beszédek voltak, — magyarul tartotta.

Teológiai fakultásán is utat nyitott a magyar szó érvényesülésének.

A tanároknak meghagyta, hogy előadásukban s kérdéseikben használják sokszor a hazai nyelvet. Mégis — keserü gunyja a sorsnak! — magyartalanságáért

hurcolták meg először a nyilvánosság előtt. Mikor a magyar himnus templomi eltiltását az ő nevével hozták kapcsolatba. Fájt neki az a támadás.

Mint Prefektus szigorú eszközökkel dolgozott. Igaz, hogy akkor az esztergomi szeminárium fegyelmi állapotában meglehetősen bomlott viszonyok voltak. Vasmarku tudott lenni Törött vagy szakadt, neki engedelmeskedni kellett. A növendékek késő éjjel és kora reggelen érezhették biztosnak magukat felügyelete alul. És rend lett. Az is bizonyos, hogy előbb egyik legeszesebb negyedévesét kellett eltávolítani az intézetből. Annak is az volt a szerencséje. Később visszalépett s ma is pap és pedig a nagyobb fajtából. Csaknem rendőri szigorúsága mellett sem gyűlölték meg. Ennek a titka igazságosságában rejlik; nem a személyt hanem az ügyet nézte. Nagy erény, az igazságosság autokratikus hajlamok mellett. Intéző embernél kétszeresen nagy s biztosíték végzetes tévedések ellen.

Hetyeynél is az volt. S *ha* akkor, mikor *hatalma zenithjén méltatlanokat sujtott* vagy érdemteleneket emelt — *a hiba az ismeretlen volt.*

A munkásságot megbecsülte másokban is, ápolta az igyekezetet s elismeréssel

adózott azok iránt, kik bármiben is igyekeztek kitűnni. Ember ismerete mindig helyes volt e, ki tudná megmondani? Annyi bizonyos, hogy hamar, határozottan ítelt. A benyomások emberének mondanánk ha nem tudnók, hogy pszichológiája hasonló volt.

Okos fején kívül rásegítette a tapasztalatis. Mindig emberekkel dolgozott s olyan állásokban a hol a megfigyelés kötelessége volt.

Hetyeinek hitét, papi lelkületét, *egyházias szellemét* legjobban jellemzi, hogy Simor hercegprimás pázmaneumi lelkiigazgatóul alkalmazta. A vas pefektus itt is bevált. Nem törvényekkel uralkodott, hanem lelkesedésével tüzelt s önmaga nagy fegyelmezettségével predikált. Akarata s kötelességtudása ráfordították lelke figyelmét az askesis gyengédmélységeire s itt szigorúsága a szeretetben olvadt fel. Jóságos s bizalmat keltő tudott lenni. Ezek a szerzett hajlandóságok nem vesztek ki belőle, később sem. Mikor arról volt szó, hogy lelkeket nyerjen gyengéd tudott lenni. Nemcsak maga tartott papságával lelkigyakorlatokat, hanem egyházmegyei tanítóit is összehívta s a szemináriumban vendégül látta őket az elmélkedések idejére. Szivélyes volt.

— Próbálják meg, mondotta az ilyen-

kor nála tisztelgő tanítóknak, s tapasztalni fogják, hogy minden tanítóm személyesen érintkezhetik velem.

Elmélkedéseibe pszichológiai és történelmi tanulmányai révén nagy eszmebőséget hozott. Rendesen úgy olvasta fel azokat s előszeretettel alkalmazta az írás szavait, akár idézve, akár folyó beszédben. Tulzónak vagy egyoldalunak épen nem mondható. A katolikus áliáspont ortodoxiájának sérelme nélkül kényes jellegű kérdéseket is meglehetősen szabadon kezelt Igy volt ez a püski asztalnál is. *Világiak is kellemes embernek artották.*

Bécsben történt, hogy a Kállay és a Szögyéni Marich családok felkérték leánykáik magyar hitoktatására. Heteyey szívesen vállalkozott rája s gyóntató atyjuk is lett. Akár hányszor láthatta egyik-másik hozzávetődő növendék, mint csüngnek karjain a nagy uri lányok hármásával is. Később is fönntartotta velük az összeköttetést. Akár hányszor kapott tőlük kedves leveleket s 1898 őszén, mikor a legidősebb Szögyenyi kisasszony gróf Somsichhoz férjhez ment, pécsi püspök volt Berlinben az eskető. Ekkor esett meg, hogy a német császár előtt magyar szent beszédet tartott.

Hogyan lett püspök !

Akármiként működött is Heteyey eddig,

még nem volt fölfedezve. Ott evezett a kötelességtudó emberek vizein, a kik tulpartot érnek legtöbbször a nélkül, hogy kormányosokká lépnének elő. Be volt osztva, mint annyi más szükkörű tevékenységre Lelkészkedett száz kispap felett.

Kilencvenháromban tüzes volt már a levegő, javában dult nemcsak az elkeresztelési rendelet harca, hanem a legvadabb egyházpolitika. Érték az 1894-iki évi törvények.

Vaszary hercegprimás fontos levelet kapott Romából. Megmutatja a nála a kézcsókra jelentkező bécsi spiritualisnak.

Mit szól hozzá? — kérdezte a primás

— Mit szándékozik tenni Eminenciád?

— Átteszem a kultuszminiszterhez.

Boldoguljon vele.

— Ha most szólhatok Főkegyelmességű Uram, beszélek. Ne küldje át azt a levelet. Nem kell mindent azoknak ott tudniuk.

Igaza lehet.

Erre mondta a pécsi püspök később:

— A püspöknek diplomatának kell lennie.

Kevéssel reá Vaszary hercegprimásnál üresedésbe jött egy hely, a mely egész

ember, tiszta fejet, multakhoz nem ragaszkodó tevékenységet s vasmarot kívánt. Személyesen ismerte bécsi spiritualisát s fölismerte benne a diplomatát. Ez Heteyey iroda igazgatóságának története.

Irt neki s följánlotta az állást Heteyey elfogadta s vele átvette Esztergom egyházmegye kormányzatát. És megálta helyét fölfelé, lefelé és oldalvást egyaránt. Szolgált Vaszarynak és az egyháznak legjobb tudása és legigazabb meggyőződése szerint. Itt is régi volt: Erős és lelkiismeretes.

S ez lett forrásává püspökségének. Némelyek a Szögyényiek és a Kállayak befolyásának tulajdonítják kineveztetését. Minden valószínűség szerint tévesen. Heteyey nem hajszolta, nem is kérte, úgy kapta mint a kancellária direktorságot: megajánlották neki

— Én kinevezésemet ő eminenciája, a hercegérsek jószágos lelkének köszönöm. Ő bennem vélte feltalálni azon tulajdonokat, melyekre egy püspöknek szüksége van és szerény tehetségem szerint mindent el fogok követni, hogy meg is felelhessek a hozzá fűzött várakozásnak. Egy ízben föl-hivatott a vallás- és közoktatásügyi miniszter magához, kérdést intézve hozzám, hajlandó lennék-e a pécsi püspökséget elvál-

lalni. Igenlő válaszomra megindították a processus informationist Rómában — on-
nét meg jött nem régiben a kedvező vá-
lasz és most itt a kinevezés. Legközelebbi
részleteket nem mondhatok, mert ezáltal
különböző érdekköröket sértének meg.

Ezek a püspök saját szavai.

És ugy volt.

Mikor a kormány a boldogult Dulánsz-
ky püspök után, jelöltjeivel Romában
mindannyiszor kudarcot vallott, politikailag
semleges jelölt után nézett. A hercegpri-
más készen tartotta az ő Hetyeyjét. A nun-
ciusnak figyelmét, nem lehetetlen, hogy
Kállayék, mások szerint a Mayláthok és a
Zichyek hívták fel.

Igy lett Hetyeyből az egész ország
meglepetésére püspök. Kinevezése közvet-
len környezetére is meglepetés volt. Vele
született saajátsága volt, hogy határozatairól,
legközelebbi terveiről sem nyilatkozott, míg
az mint érett valóság meg nem született.
Igy történt, püspökké történt kinevezésekor
is. Esztergom, de még a primási udvar sem
sejtett semmit.

Némelyek, köztük Dr. Klinda a pri-
mási titkár tudni vélték hogy az irodaigaz-
gató első helyen van felterjesztve a buda-
pesti központi papnevelő intézet kormány-

zóságára. Azért, midőn 1897-ben október 19-én a pósta főnök személyesen hozott neki egy sürgőnyt, legott bement hozzá, hogy gratuláljon rektorságához. Feltűnt, hogy a távozó főnök Méltóságos urnak szólította. Klinda is gratulált. A püspök mosolyogva kérdezte:

- Valjon mihez?
- A rektorsághoz.
- Nézze és olvassa

És Dr. Klinda nézte és olvasta, mint gratulál Wlassics miniszter a legujabb pécsi püspöknek.

Még az nap este gyorvonaton utaztak Pécsre a primáshoz, a ki Kolozs napjára ajándékozta meg leghűbb emberét ezzel a nagy ajándékkal. Utközben velük utazott egy vidéki plébános a ki azon aggódott: Vajjon ki lesz a pécsi püspök? De Hetey hallgatott mint aki nem tud többet, mint a jámbor öreg.

Ugyanez időtájt eljött Pécsre háztük-nézőbe. Vele együtt járt a püspöki palotában a k . . . . i pap, kinek kedves jólelküségét széles körben ismerik. Dehogy jutna eszébe lenézni bárkit is. A . . . . és a püspök szembe jönnek egymással s tisztességesen el is kerülték egymást. Az otthon érezte magát s nem sokat törődött az ide-

gennel. Amaz nem hagyta abba Üdvözli és megszólítja:

— Hát Pécselt a papok nem köszöntik egymást.

— A . . . kérdő jellé változik azután nagyot szuszog s jó izüen mondja:

— De bizony kedves testvér. Az Isten hozta!

Az udvarias udvariatlan ur tisztázza a helyzetet.

— Hetyei vagyok, a pécsi püspök.

Tabló! — Azóta rég esperes már a plébános s évről-évre megjött az esemény napos napján püspöki ebédre.

Szerette a papjait.

Installációja után magas rangu vendégei voltak. A h . . . i esperes be akar hozzá menni, de a titkár nem engedi. Megtudja később a püspök.

— Rosszul tette a titkár. Csak esztergomi papok voltak nálam — én pedig ma pécsi püspök vagyok. A maguké első sorban, egészen.

Pécselt rokonszenvvel fogadták s installációja alkalmával megnyerte magának, egyházmegyéjének egész vezető társadalmát.

Ez után történt, hogy a Pécs-Kelenöldi gyorsvonaton egy előkelő uti társaság. Hetyeyt és az ő papjait tárgyalta. A . . .

gróf, Tolna megye első virilistája, maga is eszes ember, így nyilatkozott róla :

— Határozott egyériség

Mindnyájunkra a legjobb hatást gyakorolta. Megvagyok győződve róla, hogy eréyes, de kedvelt ember lesz.

No hát így lett. Legalább is tisztelték és sokat várnak tőle. De szerették is, mert bámulatos mennyit áldozott jótékony célokra ; tisztelték mert nagyeszűnek tartották, mert föllépése mindig főuri, lekötelező és imponáló ; *sokat vártak tőle mert hamar megmutatta, hogy tud akarni és akar tenni.* Ambiciónálta, hogy alkosson. Nagyot. Jótékonyágáról mindenki tudja, hogy a Sz. Vince egyesület révén, meg W kanonok útján ezreket költött két év alatt a szegényekre. Sommásan is közel tizezer forintot adott már nekik. Csak installációja alkalmával 5400 forintot osztatott szét. A mi bizony szép összeg, különösen ha meggondoljuk, hogy ugyan akkor az egyházmegyének hatszázemberből álló notabilitását és papságát vendégelte meg urali módon. Azóta kifogyhatatlan volt jótékonyága és főuri asztalának vendéglátása. Maga ugyan három négy tálnál több ételt meg nem izlelt, britanika szivarnál finomabbat nem szivott, asztala azonban urias nagy asztal volt,

ritkán v e n d é g nélkül. Nagyob-
bára egyházmegyei papok. Időről idő-
re, farsangi évadban, azonban vendé-
vált a város és megye törvényhstósága, a
tábla, törvényszék, az ügyvédi kamara, pos-
ta és finánc direktio és még a többi.

Ezeket maga látta el jó szóval és
borral. Hozzá jötek. — Szegényeihez ő
ment emberei által. Rengeteg sokat ál-
dozott.

Mikor kezdte bontogatni szárnyait s
hullott a sok kis és nagy alamizsna az
eladósodástól féltették Pedig rendkívül
ügyesen tudott bánni pénzével egész életén
keresztül. Személyi kiadásai minimalisak
voltak, mert passzioja nem volt. Nem ivott,
nem kártyázott, nem utazott, családja nem
szorult reá, könyvtára nem emésztette föl
gázsiját. Legfeljebb a szegények huzták
egy kicsit kis ember korában is. Mint esz-
tergomi kanonoknak jövedelme jobbik fele
megmaradt.

Nem volt háztartása. Hozott magával
vagy 50,000 koronát. Ezt hamarosan be is
ruházta püspöki palotája átalakításába és
fölszerelésébe.

Nádasdra is költött legkevesebb 16,000
koronát. Mikor azt átalakította, fölfödözte a
Mecsek-háton Püspök-Sz. Lászlót.

Püspök Sz. Lászlón.

Baranyának legvadregényesebb pontján, szemben a Zengő hegygyel, őserdők-től körítve, örökös árnyékban, hűvös levegő járással állott egy kedves strukturájú vadászkastély. Püspöki birtok. Valamelyik elődje építtette a XVIII.-ik század végén, talán az Észterházy gróf.

Ujabban el volt hanyagolva, udvarházában egy szegény barátnak tyukjai kapársztak, földszinti helyiségei tyukok ólja, fönt pusztaság, meg a barát lakása voltak. Szép kupolás kápolnája szürkére vállott meszes falaiva gyászolta régi jó idöket — a mikre már a legöregebb jó szent lászlói svábok is alig emlékeztek. Egy sor ház az egész egy meredek hegyoldalon, nem tartja ott magát még a hagyománysem. Lecsorog, mint az esöviz az oldalon.

Ide vetödött a püspök.

Az övé volt, megszerette, kiirtatott egy lankás erdörészt a kastély előtt, hogy tekintete annál nyugodtabban pihenhessen a Zengő bensejében, utakat vágatott az erdök sűrűjében s azóta ott lakott mikor csak tehette a vadász kastélyban.

Erdő, magány, imádsága és gondjai voltak társasága. Naponkint megjött oda is a postája, ő maga vizsgált át, maga irányított mindent. Az egyházkormányzatot, a

tanügyet és az uradalmak vezetését. Bámulatos volt e tekintetben szivossága s pontossága. Mindenről akart tudni és kitűnően emlékezett előző rendelkezéseire.

Korán kelt, misézett, elmélkedett — aztán 11-ig dolgozott. Akkor fogadta az aulikusát s ha voltak látogatói, azokat is. Ebéd után breviariumát mondta, meglátogatta az Oltáriszeetséget s a mikor lehetett nagy sétára indult. Leg'öbbször hűséges szép kutyája volt egyedüli társasága. Gondok, bajok, tervek itt forrtak, itt értek lelkében.

Mikor szó esett különös előszere etéről Szt. László iránt, oda szólt egyszer titkárjához.

— Sz. László! ? Titkár! sok jó születik Sz. Lászlón

Sehol nem volt közvetlenebb, a lelke szebb mint Sz. Lászlón. A távolság, a magány kellett neki, hogy önlelkébe mélyedve annak nemes viszfényében, zavaró hatások nélkül tekintsen mindeneket és építse jövőndő terveit

Egy-egy nagy sétája után eltűnt az a szigor, az a parancsoló öntudat, a mi ak az ő aratos lelkét tükröztette vissza. Két óra az erdők között, a hol csak őszhangot talált ellenmondás nélkül, erényes lelkének jó

szándékait szöhetette megcsalatkozás nélkül, a nyugodt csendes béke lehelével árasztotta el parancsoló külsejét is.

— Fiam! Édes Fiam milyen sok jót szeretnék tenni És kellene is mint püspöknek. Magának is szüksége van rím. Gondot okoz nekem, hogy nem segíthetek Majd! Addig csak vesződjék Majd

Ezt egy nagyon szegény papnak mondta, a ki előzőleg nála volt.

S ugy örült, ha örömet szerezhett. Érdeklődött utána.

Szent-Lászlói életmódját nagyjában követte székvárosában is, azzal a különbséggel, hogy több vendéget fogadott s kevesebbet, majd nem semmit sem sétált. Ha a pápai trónra az minősítene csak, hogy a szent atya el ne hagyja székházát, Heteyt bátran megválaszthatták volna Néhány köteles hivatalos látogatáson kívül alig ment ki s akkor is kocsin. A megtagadásnak, a püspöki méltóságról magának alkotott magafogalmának urias büszkeségének vegyes folyománya volt tartózkodása.

Utthonát azonban igyekezett minél kellemesebbé tenni. Alig van az országban még egy püspöki palota, a mely ma jobban be volna rendezve. Mikor Ő felségét két esztendővel ezelőtt fogadta a tetőtől a

padozatig minden lakóosztályt átalakított, szőnyegekkel, villányos csillárokkal látott el mindent. Gyöngesége volt avagy erénye, arról lehet vitatkozni, annyi bizonyos, hogy ő így okoskodott :

— Hidassy püspök Nagyszombati tanárságom alatt meglátogatott. Együtt működünk, ő igazgató, én tanár voltam. Lakályos csinos szobám volt és megdicsért engem érte. A ki otthonát kellemessé teszi az a jele, hogy szereti azt S a ki szereti lakását, sokat van abban. Hihetőleg sokat dolgozik. Ez volt a mondása s én is állíthatom.

Jótékonyága.

Mindez sok pénzt emésztett s 400,000 koronát kellett a vallásalapnak is fizetnie mint az átvett birtokok terhéért.

Öt év alatt kifizette, úgy hogy a kiküldendő bizottság többé terhet e tekintetben nem fog találni. És mit költött ezen kívül ! Van két százezer koronás és egy 50 ezer koronás alapítványa a Jogakadémia, Tanítóképző s a Tápintézet javára. Ezeken kívül óriási összegeket áldozott társadalmi köznevelődési szocialis és egyházi célokra. A számok beszélnek a mint következők :

1898-ban	231,458	korona
1899-ben	40,840	"
1900 ban	33,780	"

Átvitel 306,078 korona.

Áthozat	306,078	korona.
1901-ben	84,886	„
1902-ben	30,777	„
1903-ban	30, —	„

Összesen : 451,741 korona.

Rengeteg összegek ha összevetjük 250,000 koronára menő alapítványaival s tudjuk azt, hogy a vallásalappal szemben a püspöki javak átvételekor reáráótt 400,000 kt. az utolsó fillérig kifizette. Ez az ember kifosztotta magát, mint valamikor Alamizsnás János. Jövedelmét teljesen közcélokra áldozta. Vannak ugyan a pécsi püspök szolgálatára álló jótékonyági alapítványok, de azok hozadéka meg sem közelitheti a fent hitelesen kimutatott összegeket.

Hogy kiknek ment az az óriási összeg? Hetyeyt megsiratta Pécssett az utolsó koldus asszonytól fölfelé a főispánig, a ki magánlakására is kitűzte a gyászos lobogót, minden ember. Kérdezzétek meg azoktól, hogy mit siratnak a halottban? A koldusoknak a yja volt s a főispán a kitől sok tekintetben a fölfogások egész óceánja választotta el — becsülte Hetyeyben nemcsak az acélembert s a szigorú fegyelemzésü adm nisztrátort, hanem gyászolta, azt a jóságos főpapot, a kinek nagy koncepcióju terveivel folytonosan irgalmas szivének jósága viaskodott Pécssett ala

mizsnásai W . . . . kanonok, előbb szemináriumi lelkész és a Szt Vince Egylet tagjai voltak Titkárja az egyleti s más társadalmi és kulturális adományait közve itette. A Tápintézet dédelgetett kedvence volt. Ezer koronákra menő sok ismeretlen nagy címet találhatnánk azokban a feljegyzésekben. A világ csak egy részéről tudott és tud maiglan, mert papi lelkülete volt Jézus szive szerint. A mester pedig azt mondta: Alamizsnát adsz, ne tudja a te bal kezed, a mit a jobb tett. És máskor: Ugy világoskodjék a ti világosságtok az emberek előtt, hogy lásák a ti jó cselekedeteiket és dicsérik a ti Atyáto k a t, a ki a mennyekben vagyon Így tett De igazán őt is áldották. Halála hírére itt Pécselt sok embernek a könnye megeredt.

A karácsonyi ajándékok rendszeren nagyobb összegekben a városhoz és az egyházmegye legkülönbözőbb kulturális egyesületeihez érkeztek. Ezenkívül nem kereste, sőt nem szerette a föltünést. Ahhoz, hogy maga kereste volna fel szegényeit nem volt érzéke. Egyéni hajlamai és elve a püspök állásáról visszatartották őt az utcától Piszkos kezü rongyos lábu szegény ember nem férközhetett fogadó szobájába, a melynek ajtajának állandóan feszes tartásu inas ör-

ködött s a mint idegen jelentkezett, fogadó-
órákban, a titkár is állandóan feszes gálá-
ban: állott rendelkezésére. Már ő ilyen volt
püspök korában. És mindig megközelíthet-
lenebb lett. Talán fejlődő betegsége okozta.

De irást és közvetítő kérelmet alig-
tudott visszautasítani. Postáját maga nézte
át s a kérelmezőt vagy alamizsnásához,
vagy a Szt. Vince Egylethez utasította.
Máskor a titkárt szólította. Ekkor kaptak az
uri koldusok.

Bement hozzá a városi iskolából
egyik katakéta. Megcsókolta szépen a kezét.

— Na Édesem! — ez volt sokszor a
megszólítása — mit hozott?

— Vinni óhajtanék Méltóságos Uram.

— Vinni? És mit?!

— Pénzt Méltóságos Uram

Egy görbe hátú pupos kis növendé-
kem van. Vékony csontu eszes gyermek.
Az orvosok azt állítják, segíthetnének, ha
állandóan vas szorítókat alkalmaznának re-
ája, de szülei nem bírják a költséget

— Csináltassa meg és adja be a
számlát.

Vasuton beszelték. Püspöksége idején
történt

Valahonnét a külső városrészekből
nagy nehezen szegény csizmadia került a
püspök elé.

Pénzt kért

— Semmije sincs? kérdi a püspök.

— A jelenben se pénzem, se kenyerem, se fám, Kegyelmes Ur. csak feleségem s egy csomó éhes gyermekem van.

— És egészsége, munkája?

— Hál' Isten meg volna mind a kettő, de Isten látja lelkeket, nincs egy falat bőröm, miből egy csizmát tisztességesen megtalpaljak.

Adott neki pár forintot.

-- Menjen most Imádkozzék és dolgozzék.

Nagy volt a szegény ember öröme, de még nagyobb lett, midőn másnap szép, egészséges bőroket szállítottak műhelyébe — a püspök kontójára. Munkához látott, de nem volt készen az első pár csizma, midőn betoppant a püspök küldötté. Munkánál találta.

Igaz-e, nem-e a történet, nem tudom. Hetyeyre vall.

Tanügyi tevékenysége.

Schultz Imre Nevelő-Oktatásában ezeket irtam a boldogultról:

Mikor Hetyey Sámuel a pécsi püspök, püspökségének első évében egyházmegyéje katolikus tanítására részére szent gyakorlatokat tartatott, a tanítás felhasználta az

alkalmat, hogy személyesen bemutatkozzék neki, ami annál inkább megfelelőnek tetszett, mert az egész idő alatt a püspök vendégei voltak. Hetey, a ki akárhányszor kitért hasonló tisztelegések elől fogadta őket.

— Tapasztalni fogják, mondotta, hogy a tanügy és a tanítók gondosságomnak mindenkor kiváló tárgyát fogják képezni. Ezért önöktől lelkiismeretes pontosságot, hitvallásos életet kérek, várok és követelek. A tanítóság valláserkölcös lelkülete legbiztosabb alapja a vallásos nevelésnek.

A tanítók azzal a meggyőződéssel távoztak, hogy ime egy tanügyi püspök.

Az is lett, az ígéretet tettek követték, a remények hova-tovább valóra válnak. Ennek akarjuk néhány vonásban rajzát adni. Bármily határozottak is ezen vonások, Hetey egyéniségének csak részét képezik s mindenekelőtt befejezetlenek, mert úgy véljük a javakorban levő püspök ma még csak alapját rakhatta le annak, mit a nevelés-oktatás körében nevével összekapcsolunk kellend

Heteyt férfimunkásságának legtöbb emléke a neveléshez és az oktatáshoz fűzi. Ötvenhárom éves korában lett püspök s negyvennyolc éves koráig gyakorlati tanár és nevelő volt.

Multját nem tagadta meg változott méltóságával. A tanítóképzőben többször maga elnökölt a vizsgákon, itt valamint theologiai fakultáson nagyobb részt maga kérdezett. Kérdései világosak voltak — s a feleletekben is ezt kereste. Értelemmel és szellemmel lehetett megnyerni. Bérmutjain ugyanez jellemezte, csak hogy míg a gyereket kérdezte, a tanítót és a hitoktatót figyelte s ugyancsak gyorsan alkotott magának legtöbbször tiszta fogalmat.

Tévedéséről is tudok. Hagyjuk.

Mielőtt elfoglalta volna püspökségét, melegen érdeklődött annak tanügyi állapotairánt. Mint a nagy kiterjedésű Esztergom-egyházmegye kormányzójának, úgy látszik, meg kellett birkóznia egy pár államosító törekvéssel. Kérdezősködött új hatásköre tanügyi viszonyairól. Az államosítás Baranya és Tolnamegyék hazafias katolikus iskoláinál mindeddig csak szórványosan kísértett. Legfeljebb néhány iskola koldus szegénysége, vagy személyi torzszalkodások miatt próbálkozott vele egyik másik iskolaszék. Hetey elvül mondta ki:

— Nem, nem engedem meg. Nem pap az a plébános, aki ilyenbe bele megy. Ami a katolikus községé, az nem az államé. Építsen az állam magának, de az

én beleegyezésemmel katolikus vagyont, jellegének föláldozásával, nem fog kapni. És ezt az elvet gyakorlatilag körösztül vitte. Belemehetett az iskolaszék, a község az iskola elközösítésébe, Hetyey nem adta meg a sanctiót.

De ezzel szemben mindent meg is tett, hogy iskoláinkat legalább is az állami népiskolák színvonalára emelje ugy tanulmányi, mint anyagi tekintetben. E célból a rendelkezésre álló alapokat igen erősen igénybe vette s tudunk reá setet, hogy nagyszerű alapítványain kívül sajátjából is áldozott. Az egyházmegyei tanügy, a jogi kar, a hittani kar belső szervezése, népiskolai hitoktatás rendszeressége alatta mélyreható és széles mederű átalakításban volt.

A jogi és a hittani karokon nemcsak új szervezeti szabályokat állapított meg, hanem a tanárok fizetését az állami jogakadémiák fizetésével egy színvonalra emelte, illetve az elsők közé sorolta. Már 1899-ben kieszközölte a királynak jóváhagyását ahhoz, hogy a pécsi székesegyház évi jövedelem feleslegeiből 38 százalék a jogliceumnak, 15 százalék a tanítóképző-intézetnek adassék ezen intézetek fejlesztésére, alapítóiknek növelésére.

Ez volt kiinduló pontja a *pécsi egye-*

tem létesülhetésnek is. De ő a magából is hozzájárult ezen intézetek fejlesztéséhez: A fönntemlitett 100.000 korona ezt a célt szolgálta. Azon kikötéssel tette le, hogy a jogliceumot illető 100.000 korona „Hetyey Sámuel pécsi püspök alapítványa” címén a pécs megyei alapítványi hivatal által külön kezeltessék, kamatai évenként tőkésíttessenek és csakis akkor használtassanak fel, ha a Szepessy-alapítvány (405.146 korona 23 fillér), a székesegyházi alapítvány (140.000 korona), a „Licealis-alap” (1903. január 1 én volt: 130.562 korona 61 fillér) már nem leendnek elégségesek a jogliceum kiadásának fedezésére.

A hittani kar fizetésének emelésére 60,000 k. t különítettett el.

De nemcsak pénzzel látta el Hetyey püspök a két intézetet, hanem jogi, fegyelmi viszonyaiban is rendezte, újjászervezte. A jogi karon úgy a pénzügyi szervezés, mint a két szabályzat megalkotása a közoktatási miniszterium kiküldötteinek közbejöttével történt. Mindkét szabályzatban le vannak fektetve a katolikus keresztény jelleg és szellem garanciái. Hetyey ezen szervező tényénél ugyan nem fejezte ki nyíltan a katolikus egyetemre irányító szándékát, de következtetni lehet arra abból, hogy 1899.

évi szeptember 24-én kelt körlevelében (tehát ép a liceum ujjaszervezése idejében) a pécsi egyházmegye papságához a régi pécsi egyetem emlékét felelevenítő felhívást intézett, amelynek eredménye az volt hogy a papság 43.767 korona 50 fillért jegyzett alá (Troll nagyprépost maga 20.000 koronát) az egyetem czéljaira

De hogy a katolikus egyetem megvalósítását ő még megélje, azt ő maga sem remélte már. Dr. Hanuy előtt, a ki ez ügyben hatalmas tanulmányt bocsátott a könyvpiacra rendkívüli nehézségéről beszelt Julius elején ugyanakkor, mikor ugyanő előtte a halált, a sirt ismételten emlegette.

Az elemi iskolákra és a népiskolai tanítókra nem volt kevesebb gondja. *Egyetlen ügy sem vesztett benne többet mint a tanügy.*

A hitoktatás intenzivebb kezelésére is üdvös reformokat sürgetett és hozott be. Wlassics miniszter megvádolta a katolikus iskolákat, hogy bennük a vallásos nevelés gyengébb lábon áll mint az állami iskoláknál, hol a hitoktatást kizárólagosan a pontosan megjelenő hitoktató végzi, míg a felekezeti iskolánál gyakran a tanító helyettesíti a lelkészt. A miniszter ur kifelejtette ugyan beszédjében megjegyezni, hogy a valláserkölcös nevelés a gyermek-

lélek világnézetének együnetü kifejleszté-ében áll s azért, hogy célt érjünk valláserkölcsi háttérrel kell e korban minden tárgyat kezelnünk, különösen a beszéd- és értelem gyakorlatot, az olvasást; főleg pedig az iskolai rendtartást és figyelmet s hogy mindezeknek nagyobb biztosítékát látja minden szülő és tanügybarát a nyíltan hitvallásos jellegü iskolánál: a püspök mégis, mintegy válaszul, körlevélileg áldozatkészségre inti papjait; a hitoktatást apostoli buzgóságukba ajánlja; Baranya-, Tolna- és Somogy megyék, valamint Salvo-
nia közigazgatásától pedig kieszközölte, hogy ebbeli kötelességük elvégzésére a távolfekvő leányegyház községeik számára ingyen fuvart utalványozzanak ki. Papjaitól táblázatos kimutatást követel, mennyiben teljesítették kötelességeiket.

Ezek mellett azonban hozzálátott a püspök a katolikus nevelés olyatén alapozásához is, mely a jelenben a jövőért dolgozik, amely nemcsak kenyeret akart biztosítani, hanem katolikus lelkületü, szakszerűen nevelt és képzett ifjuság által a katolikus közszellemü értelmiséget van hivatva előkészíteni. Nem egyoldalú műveltség nem félszeg tudás a cél, hanem ezeknek alapossága és sokoldalúsága

mellett egy öntudatos vallás-erkölcsi élet kifejlesztése. S mikor ezt tette, ismét a nemzet művelődésének napszámossai és mostohái lebegtek első sorban szemei előtt: a tanítók A püspöki tanítóképzőintézetet a püspöki jogliceummal egyidejűleg reformálta. Nemcsak a pécsi székeségyház gadag szénbányákinak minden nélkülözhető jövedelmét sajátította ki s miután ehhez úgy Rómának mint a legfőbb kegyurnak beleegyezését megnyerte, fordította e célra, hanem, mint mondottuk, sajátjából is 100—100 ezer koronát ajánlott meg és fizetett ki annak megvalósítására. A tanítóképző helyiségeit átalakította, a jogliceumtól végleg elkülönítette s ezzel, valamint új tanári állások szervezésével, a fegyelmi szabályok átdolgozásával az intézetet az ország legelső e nemű intézetei közé emelte, melyet állandóan figyelme és ellenőrzése alatt tartott. A mint egyáltalában az egyházmegyei és az uradalmi kormányzatban úgy itt is akarta, hogy mindenről tudjon s akaratára nélkül ne történjék semmi

Mivel pedig a nevelés fontosságát nem becsüli az oktatásénál kevesebbre, közismeretű azon szándéka, hogy *püspöki megyéje székhelyén egy nagyszabásu intézetet létesítsen, melyben a középiskolai ifjuság nyerhetne ellátást és felügyeletet.*

Alig tette le kétszázézer koronás alapítványát a közoktatás oltárára, azoknak fölsegélyezéséről és gondozásáról gondolkozott, kiknek gondoskodását megígérte, s kik arra leginkább reá szorultak: a szülői háztól elszakadt szegénysorsu ifjuság, *első sorban tanítósa* gyermekeiről. Egész egyházmegyei papságának valamint a tanítói testületek bevonásával létesítette a *Püspöki Tápiintézetet*, mely a jelen 1903/904 tanévben nem kevesebb mint 70 szegénysorsu középiskolai tanuló nyer ingyenes élelmezést. Maga *letett készpénzben e célra 50,000 kt.* S ez *egy nagy arányu konviktusnak lett volna kiinduló pontja* — és pedig a *távol* jövőben.

Ime mit tett most ez a halál!

Hetyey gyors elhatározásu erőskezü férfi volt, a ki alkotni és használni akart. Tervei megvalósításában csak egy határt ismert: a lehetetlenséget. Ámde a lehetőség nála nem ott határolódott, a hol mások már a legvégső határokat látják. Hetyey akart, odább döntötte volna a határokat s helyükbe építette volna terveit.

De hát a halál őt döntötte le.

Szegény, kedves, jó püspök!

Konkrét tervek, mérnöki előmunkálatok, költségelőirányzatok ott fekszenek meg

bizottad asztalán. Az élet lehelete kiszállt azokból utolsó sóhajtásoddal

És lesz-e teremtő erő távol vagy közel jövőben, a ki a te lelked szép terveit utánna építse?! . . .

Két tanító keserűen könnyezett ma, mikor két órával ezelőtt ezeket elmondtam neki.

Hetyey és a papsága.

Mikor Pécsre jött, így nyilatkozott az előtte tisztelgő papság előtt.

— Szivem s asztalom mindig nyivta lesz papságom számára.

Beváltotta szavát úgy az egyikre, mint a másikra nézve. Erről sokat lehetne beszélni Elhozta Pécsre prefektussága vas markát és spiritualissága szerető szívét.

Ambicionálta, hogy rövid idő alatt egész megyéjét megismerje. Mindjárt kinevezése után fölkereste egyik pécsi ujságíró s terveiről kérdezősködött. Ezt válaszolta:

— Mint püspök jövök Önökhöz és dolgozni akarok. A dolgok egész halmaza vár reám Gazdasági, adminisztracionalis és lelki teendők sok dolgot adnak egy püspöknek. Én megakarom ismerni valamennyi plébániát, pedig tudom, nagy az egyházmegye; a plébánosokat, kiknek anyagi helyzete szintén gondozásom tárgyát fogja képezni, saját plébániájukban akarom megismerni, mert a lelkiek művelése soha elég intenzív

nem lehet; ezen művelést pedig személyes megjelenésemmel is fokozni óhajtom. A legjobb szándék, akarat vezérel egyházmegyémbe és úgy reménylen, hogy ott meg fogják csakhamar ismerni szándékaimat. Szerény tehetségemet egészen hivatásomnak akarom szentelni. Nem fogok elzárkózni a püspöki rezidenciába, hanem alkalmat adok majd a nagyközönségnek is, hogy megismerjen. Nem úgy értem azt, hogy eljárók majd magánházakba vizitálni. Megteszem majd hivatalos látogatásaimat, de a püspöki állás társadalmi kötelezettségeinek is iparkodni fogok megfelelni.

Ezek az utóbbiak ebédjei s keresetlen vidám modora voltak. Papjaitól megkivánta, hogy időről időre felkeressék.

Első találkozásuk alkalmával végig-végig nézte őket tetőtől talpig, mintha a szuró, szigoru tekintete, melyet hamarosan keresztjére, vagy a földre szegezett lelkük fenekét is át akarná vizsgálni, holott megakadt az egy szabálytalan nyakraválón is.

Kegyesen fogadta egyik fiatal papját.

Meg kérte neki az állát a mit kért. Jó kedvében már bucsu kézcokra, hajolt a boldog. A püspök nem engedte.

— Máskor ne jöjjön elem azzal a gallérral.

A cilindert nem szerette. Sorra leintette róla papjait. De az csak olyan volt mint a hazajáró lélek: folytonosan kísértett.

A címádát, a papoknak böszabásu egyházi ruháját, sem nézte szívesen. Az általános jog nem tiltja, több egyházmegyében engedélyezve van, a pécsi papok is viselték.

Ráizent az egyikre, ne hordozza. A fiatal pap, szegény pap, gondolta elviseli szakadásig. Észrevette a püspök Várta. Az audencián nem szólt semmit. Jól tudta ő, hogy nem a csuha teszi a barátot, hanem aztán az asztal fölött annál erősebben elővette a dominét. Az mentegetődött.

— Kérem Méltóságos Uram az egyházjog megengedi.

Az asztal fölött lehetett vele tárgyalni

— Mit? Azt hiszi maga én nem ismerem az egyházjogot. Tudja mi az?!

? ? !

— A püspök parancso.

Ez ellen nem volt appellata.

Beszédje kimért, határozott, néha szinte parancsoló, sokszor szigoru máskor érdes, legtöbbször szeretettel teljes volt.

A panaszt szívesen meghallgatta s röviden, velősen — de hajthatatlanul mondta ki határozatát

Az r . . . . . i káplán bement hozzá

kézcsókra. Hét-nyolc hónapja volt már pécsi püspök. Engedte, hogy elmondja mon-dókáját Rováson volt a gyerek, miért nem jött előbb Közel volt, megtehetette volna. A hang, az első kérdés érezte is vele a püspök nem tetszését. De mikor hamarosan látta zavara fölött a püspök jóságos szemét megmosolyogai, hallotta személyes viszonyaira kiterjeszkedő kérdéseit, megbátorodott.

— Méltóságos Uram, egy alázatos kéresem volna.

— Nos ?

— Tiszta sváb faluba járok misézni, prédikálni. Öreg apám sem hallott, apám sem tudott, én se beszélek németül ; legyen kegyes magyar községbe tenni.

— Azt már nem. Tanuljon meg! Törje zuzza, a hogyan tudja Figyelemmel kísérem

Megtette-e nem-e, de aunyi bizonyos, hogy pár hónapig nem mozdult a kaplán. Később tette egy tiszta magyar helyre.

Ad audiendum verbum citált be egy másikat. Kegyetlenül tudott korholni, bugó erős hangjailyenkor betöltötte az egész nagy fogadó termet, átjutott a szomszédos szobába, átszüremkedett az előszobába, a hol a titkár és sokszor az idegenek is várakoztak, mig

a sor reájuk kerül. A pap csak hallgatott és védekezett. Hóborlos ember volt s a püspök a szokottnál is hangosabb lett. A delinquens flegmája és fura észjárása csak nem kihozták sodrából. Nagyot kiáltott.

— Ne kiáltson olyan nagyot a Méltóságos Ur, mert meghallják odakünn.

Ebédalatt maga beszélte el az esetet. Hanem azért a beidézett érezte a nyugodt a püspök erős kezét.

Írásában is dördült a hangja. Egyik fiatal káplánját bepanaszolta (pleánosa). Másnap jött az áthelyezés, de olyan stílusban fogalmazva, a mi kedvetlenné tehetette volna szegény embert egy ember-életre.

Szomorodott, tört szívvvel bement szegény feje személyesen a püspökhöz. Vagy-vagy! Ő nem tudja mi lesz. A püspök megölelte, reá mosolygott s mint egy engesztelő lékeny jó atya hallgatta végig védekezését. Szent volt a béke.

A személyes szolgálat közvetlen környezetében igen nehéz volt. Az aulikusoknak egész ármádiája változott hat éves püspöksége alatt.

Személyi vonatkozású ügyekben is befolyásoltatlan, önálló akart lenni. Kereste az igazságot és méltányosságot. Kinevezé-

sei sokszor ujságszámba mentek. Előre tudni róluk nem lehetett. Saját adományozásu plebániáinál kiváló súlyt fektett a korra. Ettől csak ritkán tekintett el. A patronatus alatt álló plebániáknál is megkivánta, hogy a folyamodványok az ő közvetítésével terjesztessenek be. Mit akart ezzel? Talán, hogy minden papja elmondhassa magáról, mit ő székfoglalása után papságával szemben oly önérzettel hangoztatott:

— Nem kerestem a püspökséget, de ha Isten rája rendelt, be akarom, be fogom tölteni hivatásomat.

Ezért határozottan rossz néven vette, ha valaki személyesen kéri a javadalmat világi uraktól.

A politikai élettől eddig meglehetősen távol tartotta magát, de papjait sem befolyásolta. Hivatalos vagy mondva csinált följelentésekre nem sokat adott.

Történt, hogy egyik tolnamegyei befolyásos urnak 300 aratója felbontotta az aratási szerződést. Szocialista világot éltünk, ráfogták, hogy szocialista mozgolódás, melynek értelmi szerzője a káplán. A főbíró megidézi s az egész vidék tele van hírével. Hivatalos és nem hivatalos értesítések jönnek a püspökhöz. S mit csinál Hetyey? Magához hivatja a papot, kikérdezi az ügy

fázisait, jelentést tetet esperesével is, látja a gyanu alapját, de látja azt is, hogy a káplán nem járt el helytelenül s állomásán hagyja továbbra is. Másutt is meghagyott egy nagy tevékenységű embert, noha 40 aláírással kérték áthelyezését. A háttér itt is politika volt. És pedig néppárti.

Politikai összeköttetései nem voltak. A liberális irányzatot papjai előtt a leghatározottabban és ismételten elítélte. Ezért sem az országos, sem a megyei vezetőkkel nem kötötte őt barátság. Néppárti sem volt, de épen nem bánta ha papjai nyíltan és kifejezetten azok voltak is. Azt alig tűrte volna, hogy valaki lelkipásztori hivatalának teljes föladásával politikai agitator legyen. Nem személyi vonatkozással, hanem elvi állásfoglalásban mondotta egy ízben ismert szavait:

— Nincs szükségem politikus papokra. Lelkipásztorokat értett alatta, mert ha papjai közül valaki hivatásos politikus leendett — püspökével bizonyára állandó és benső összeköttetést tarthatott volna fenn — kivéve ha magán és nyilvános élete az egyháziatlanság vádja alá eshetett volna. Ezek sehogyan sem kellettek benne.

Mindaz azonban a mi az ujabbkori katolikus újjáébredésnek eszköze volt hatalmas barátot talált Heteyben.

A *katolikus egyesületek* alapítására külön körlevélben buzdított.

A *szövetkezetek* ügyét felkarolta. A keresztény központot ezekkel gyámolította. Tanítóóságának a keresztény szövetkezetek ügyét kidolgozás tárgyul tűzte ki.

A *katolikus irányu vezérpolitikusokkal* Zichy Nándorral, és társaival szívesen érintkezett. A *katolikus autonomia* ügyében a *kisebőség* álláspontján volt. Az egyházi jogok védelmében a gyakorlati módozatok közül is az intransigensebb irányhoz huzott.

A *katholikus legényegyleteket* központilag szervezte. A pécsi központi ház fölépítésére 20.000 koronát ígért — s belőle 10.000 koronát a mult kő folyamán készpénzben ki is fizetett.

Az iskolák szervezéséről szóllottunk.

Egyházmegyei *muzeumot* állittatott fel a régi székesegyház műemlékeiből s egyéb régiségeiből.

A *hitoktatást* rendeletével intenzívebbé tette a hitélet ápolását. Ha kellett még aulikusait is bevonta. A pécsi nőzárda iskolák elemi osztályába saját titkárját küldötte hosszabb ideig. Mikor pedig a főreáliskola hittanárja püspökségének első évében fölpanaszolta, hogy az ifjuság tömeges gyóntatására nincs elég gyónató; ugyancsak radikálisan segített a bajon.

— Nincsen-e?! Hát mire valók a papok! Ha kell elmegyek magam is

Azt ugyan nem tettem meg, de az egész udvarát, köztük az oldalkanonokot is elküldötte.

A *Mária-Kongregációk* megalakítását sürgette Pécssett anyagilag és személyes közbejöttével gyámolította.

A pécese gyházmegyei *Papok Missio Ezyletének* megalakulását kezdettől fogva főpásztori gondossággal ápolta, működését figyelemmel kísérte, összes jelentéseit saját kezében központosította. Céljaira nagy összegeket áldozott.

A papi nyugdíjat rendezte s az 1200 k. minimális nyugdíj mellett 1800 k. maximális összeget állapított meg.

A katolikus sajtó: már mint esztergomi irodaigazgató pártolta. Az „Esztergom“-nak ő volt legelső sorban létesítője. S mikor P. N. munkatársa püspöki kineveztetése után felkereste első kérdései közé tartozott:

— Van-e a pécsi egyházmegyének lapja?

— Igen van.

— Szeretem, hogy van katolikus hitelveket propagáló lapunk, ez jó szolgálatot tehet az ügynek. azért pártfogásomban is fogom részesíteni.

Sajátságos kialakulása volt a körülményeknek s az ő erős egyéniségének, hogy

a helyi sajtó támogatása részéről még sem volt arányos e határozott állásfoglalással.

A budapesti *Pázmány Egyesület* állandó barátságával tüntette ki, anyagilag támogatta s a *Katolikus Irók és Hirlapírók* Kongresszusán egyedül jelent meg az egész püspöki karból személyesen.

Sokkal modernebb volt azonban, hogy más vonatkozású ösrzeköttetésektől elzárkozott volna. Mikor 1900 husvétján Pécsen volt a Hirlapírók és Kiadók Országos Szövetségének nagy-gyűlése az egész fővárosi sajtó egekig emelte Hetey püspök személyes kedvességét és népszerűségét. A története az a dolognak, hogy a püspök egy nagyon kedves levél kíséretében küldött Lenkei Zsigmondhoz egy hordó madagaszkari tüzes bort, hogy kínálja meg vele vendégeit.

A mi püspökünk társadalmi tekintetben minden savanyúságtól ment, jó ízű ember volt. Sokkal jobb ízű mintsem a pázmánista hagyományok után sejtették volna.

A mint őt nem vetköztette ki semmiféle állás egyéniségétől, nem szerette ha más akár meghunyas odásból, akár alasketismusból, akár hizelgésből kiformalódzott. Voltak a kiket nem szeretett, de be-

csült. Nem szeretett, mert határozottabb egyéniségek voltak, semhogy az övéhez alakultak volna -- becsült, mert az erőt és tartalmat, bárminő formában jelentkezett, megismerte. Talán még akkor is becsülte, mikor letörte. Mert ugy volt, hogyha működéskörében került össze valakivel, ott az elsőséget magának követelte munkában, áldozatban — de elismerésben is. Az „Én“ e tekintetben ép oly nagy volt nála, a milyen kicsiny volt a világ kisszerű vigasztalódásainak keresetében.

Talán egy hiusága volt, de ezt szalézi sz. Ferenc is megbocsátotta a nemeseknek s ő nemes volt. Vérbeli magyar nemes. Igaz a szegényebbjéből, de a régebb fajtából is. Eredeti mégis, hogy címerük nem magyar származásu. 1415-ben október 20-án adta egyik ősének I. Ferdinánd arragoniai király. Két táblán négyszögü sárga keret van, minden sarkában kék mezőben kis vörös virágos ág. A tábla közepén van egy vörös pajzs, ennek közepén koronás ezüst leopárd, mely szájában vérző nyulat tart. Ez a címer-adományozás azonban nem ad nekik nemességet, mert, ugymond a címeres okmány, a Hetyeyek régi magyar nemesek már ugy is. Most is meg van a püspök birtokában Hintóin, összes készletein, ci-

meres levelein ott diszlik a régi dicsőség hordozója, a cimeres paizs, vagy az előneves név: Sámuel Hetey de Eadem, Heteyi Hetey Sámuel.

Büszke volt veája.

Bevitte a székesegyházi sekrestye igazgató az 1901-ik évi papi névtárt. Az első lapon Hetey neve „y“ helyett „i“vel éktelenkedett.

— Miért nem hagyják meg legalább ezt az egyet, a mit apámtól örököltem!?

Gondolom újra nyomták azt az egy lapot. Az is tény, hogy az atyai örökségről a Hetey testvérek javára lemondott.

Ameglepetéseket szerette. Talán azért, mert a nem kérdezett, el nem árult intézkedéseiben akarata csillant; talán azért, mert legtöbbször maga is gyorsan határozott s határozatát a tett azonnal követte.

Hirtelen elhatározásai környezetében szinte szólásformává váltak. Rendeleteit az utolsó pillanatban adta ki s mondják, szer-tartója egyik kezével állandóan utazó bő-röndje fülét szorongatta. Sokat és állandóan tartózkodott ugyan itthon, de soha sem lehetett tudni, holnap is itt lesz-e?

1898. szeptember 19-én egész Pécs azt hitte, ő fogja tartani a nagy ünnepi Requie-

met boldogult Erzsébet királyasszonyunkért. Nem ugy történt. A püspök hirtelen elhatározással Szegzárdon termett, hol az időtájt bérálni akart. Először — szokásához hiven — a templomba megy. Azt épen seperték, mert sok volt a tisztogatni való a már előtte való nap megtartott ünnepi gyászmise után. Itt tehát elkésett. W . . . . . y espereshez hajtattott, a ki még ágyban feküdt. Ide tehát korán jött. A törvényszéki elnök neje épen a konyhában rendelkezett, mikor beállított a püspök. Oda tehát rosszkor ment. Az egész Szegzárd elkésett egy nappal várásában.

Igy azonban megmenekült egytől, a mit nem szeretett, az ünnepélyes, nagy fogadtatástól. Szépen s előkelően tudott reprezentálni, de ez nem volt a kenyere. Nemcsak arra emlékezünk, hogy ünnepélyes beigtatásakor és egyéb alkalmakkor a szónokokba rekesztette mondókájukat, de arra is tudunk esetet, hogy a mult bérálásai alkalmával neszét vevén, hogy ünnepélyesen akarják a jó tolnaiak fogadni, titkárja által lefuvatott nekik.

Gyors elhatározásai nem egy helyen zavarba hozták bérálása alatt házi gazdáit. B . . . . en bérált. A hívők programszerűen gyülekeznek s annál nagyobb volt kellemetlen meglepetésük, midőn a püspököt már a szószékről hallják, mint

ostorozza vékony buzgóságukat. Pedig hát-hogy ne jött volna adta németje előbb is, ha tudta volna, hogy nem programmszerűen megy a dolog

Máskor meg az x . . . . i gazda aszszony csinált jó programmszerű ebédet s majd a könye csavarodott ki, mikor meghallotta, hogy a püspök bérmálás után nyomban tovább hajtát.

Kegyetlen dolog! jajgatott az aszszony.

— Pedig egyszerűen Simor-vonások, voltak.

Nem lenézésből tette, hisz elvileg mondotta ki, hogy bérmáláskor kizárólagosan papjainak vendége lesz.

— Papjaim s népem közé megyek, azokè akarok lenni. De nem engedem, hogy látogatásom jégverés számba menjen.

Azért kiadta parancsba, hogy négy tál ételnél senki többet ne tálaltasson. A hol rendeletét megszegették, megjárták. Nem evett. Mondják, hogy Baranyában első bérmautja alkalmával komolyan neheztelt azért, mert kora tavasszal cseresznyét adtak neki. Csakhogy fel nem kelet.

Vallásossága.

Vallásossága mély, őszinte volt asketikus alapon a nélkül, hogy annak külsősé-

geit kereste volna. Fiatalságától fogva a milyen tiszta volt öltözete, olyan volt lelke is: castitas dolgában feddhetetlen. Gyakorta gyónt s kimondhatatlan gyengédséggel viseltetett a katolikus hitélet középpontja az Oltáriszentség iránt. Közönségesen csak „Eucharistikus édes Jézusnak“ nevezte, a kinél naponként keresett erőt, tanácsot és vigasztalódást. Szentségimádás napjain a várostemplomban és a székesegyházban évről-évre megjelent, hogy elrejtözve imádja Istenét.

Jellemben, életben feddhetetlen pap-ságot óhajtott.

— Száradjon el a kezem, ha tudva méltatlanokra teszem a fölszenteléseknél — mondotta püspöki székfoglalása alkalmával a néphez.

Időről időre maga is szent gyakorlatokat tartott, hogy meg ne fogyatkozzék az ő hite s hiuvá ne vállalják az a kegyelem, a melyet kapott püspök társainak kézrátétele által.

Lelkének őszite vállásossága beszédjeiből kisugárzott. Az egész ember meggyőződés volt. A feje, a keze, a lába, a szeme sugára — a szava alanyi érzelmektől s mély hitbeli meggyőződéstől duzzadt. Nem dogmatizált okoskodásokkal, a hitigazságo-

kat apostoli tekintélylyel állította fel. Ugy beszélt mint a kinek hatalma van. Idézetekkel és idézetek nélkül is a szent irás szavaival szolott. E tekintetben kiválóak székfoglalása alkalmából papságához és hívőihez intézett levelei. Nem az eszmék ujsága, sem a forma szépségei, sem a csillogó nyelv azok, mi által megkap: az apostoli atyák leveleinek átlátszó egyszerűsége az, a mi belőlük szívünkhöz szól. Ebben azonban benne van a szerető ember; a hithű püspök, ki beszédét saját lelke mélyéből fakasztja, a ki azzal akar először hatni a mi saját lelkét áthatja: hittel, reménnyel, szeretettel. Nem a filozófikus okoskodások következtetéseivel beszélt, hanem az őskeresztények tiszta hitéve, melyet tagadni és megvetni lehet: meggyőzni és legyőzni nem lehet.

Halála.

Most már elnémult ajakán minden, a hit beszéde, az élc és a parancs is. Halálát előre sejdítette. Az utolsó évben sokszor betegeskedett s terhes volt vele a tárgyalás. Életkedve, a mely azelőtt gyors és szellemes megjegyzéseiben nyilatkozott megtörött s türelmetlen éles megjegyzéseknek adott helyet. Néha cendes bánat szállt szívére. Környezete csak átmenő, hahár makacs

bajt sejtett, a püskök maga halálsejtelmekkel foglalkozott.

— Fiam mondotta tavasszal — P . . püspök szent-lászlói adminisztrátornak — sok jót kellene még tennem, félek nem tudom befejezni.

Még előbb történt. A jogakadémia tanári kara volt nála ebéden. Valakinek a haláláról volt szó. A püspök ezt jegyezte meg :

— Meglátják az urak én is hirtelen halok meg.

Az orvosok az utóbbi időkben fürdőbe küldötték. Hetey nem ment. Szent László-jára kívánczozott. Orvosai elleneztek. Környezetének — évődve panaszkodott.

— Nem akarnak kiengedni. Megmondtam a doktornak Pécsen nem halok meg.

Temetkező helyét is Sz. Lászlón akarta megépíttetni. A mint kissé jobban lett ki is ment.

Julius végén a papok felszentelésére bejött Pécsre és nagy nehezen elvégezte a terhes szer tartásokat. Ebédre még kijött hozzájuk, de enni nem evett. A fogadás is csak két percig tartott. Megáldotta a fiatalokat s a spiritualisnak azt mondotta:

— Ha ordináció nem lett volna, nem láttak volna.

Ezután mind sürübben emlegette a halált.

Mikor meghalt XIII. Leó, a püspök mélyen megrendült:

— Meghalt a pápa — mondotta az énekiskola igazgatójának — meghal a püspök is utánna.

A requiem érette utolsó funkciója volt.

Utánna mindig gyengült. — Veszedelmes bélrákja volt mely komplikációkat idézett elő. Sz. Lászlón tartózkodott, az ügyeket vezette, de időközönként, mindig gyakrabban — iszonyuan szenvedett

A szemináriumi vicerektort fogadta augusztus elején. A kihallgatás alatt észrevette a vicerektor, hogy a püspök szenved. Megajánlotta hogy írásban teszi meg előterjesztéseit. A püspök nem türtőztethette tovább magát. Csaknem úgy ugrott fel.

— Iszonyuan szenvedek. Menjenek ebédezni. Én maradok, úgy sem vagyok már emberek közé való.

Az utolsó napokban Szt.-Lászlón állandóan csuklás fogta el, színe olyan volt mint az ólom. Kiadta a parancsot, hogy fogjanak.

Karlsbadba!

Ez volt az utolsó reménysége. Ha az volt

Itthon — talán kezelő orvosait leszámítva — senki sem tudta, hogy halálos beteg.

Környezete csak azt tudta, hogy nagyon oda van. Majd meggyógyítja Karlsbad. A betegség súlyos voltát is titkolták. Az egyházmegye nem imádkozott halálra sebzet püspökéért. Hiszen minden ügyet személyesen végzett a távolból is. Semmit sem sejtettek.

Magánértesülésből tudtam meg pár nappal halála előtt, hogy operálták. Azután nyílt dolog lett. Könnyebben lélekzettünk.

A baj úgy látszott veszélyes — volt, de nem halálos.

Az operáció azonbannagyon veszélyes volt. Az ő szelid jó szertartója, a ki vele szenvedte át betegsége minden fázisát, a műtét alatt az ajtónál várakozott az utolsó kennel.

— Vagy-vagy!

A püspök tudta ezt. Ő mondotta. Nem félt a haláltól, de mint keresztény óhajtott meghalni.

Hét napig várakozott még reá a halál.

Azután megváltotta szenvedéseitől. Csendesen szunyadt el.

*

A ki a mai napon Pécssett végigjárja

a Megye-utcát egy magas modern vakolatlan téglapalotát fog ott találni. Hatalmas szép arányu palotája a Pécsi Katolikus Legényegyletnek. Betetőzve még nincs, felszerelése hiányzik, lépcsőzet helyett meredek álványokon keresztül lehet megmászni, alapköveinek erős arányai még esiszolatlan durvaságukban kitetszenek a földből. Befejezetlen szép munka, a melyből kitetszik az építő mester gondolata.

Ilyen volt Hetyeynek mindenik munkája Nagy arányu, szép, összhangzatos, erős alapon. De kevésnek jutott a betetőzéseig és testamentomba sem hagyhatta sem lelkét, sem szándékait.

Mikor a legényegylet elnöke átvette az első 10,000 koronát a nyár elején, ezeket mondta.

— Vigyázzanak és imádkozzanak, hogy a mit megigértem, meg is adhassam. A végrendeletemben nem lesz róla szó — ha Isten elvonná életemet, magukra maradnak.

Isten elvette és az a ház befejezése előtt elvesztette építőjét. Mint Hetyeynek megkezdett minden munkái.

Ki lesz betetőzője ennek — és amazoknak?

Avagy az az ítéletünk, hogy a kik annyi sok szép alap lerakásánál ott voltunk

majd lássuk pusztulását a megkezdett munkának? ! . . . . .

Imádkozzunk a jó, buzgó, erőskezű és nagylelkű püspökért.

Ez az imádság Heteynek szelleme szerint lesz. És tovább épül! a katolicismus reneszansza.

Ex libris
Prof. Csekey

37677

